

ЛІТЕРАТУРА:

1. Будник О.Б. Педагогічні умови виховання господарської культури молодших школярів: Дис. ... канд. пед. наук. – Івано-Франківськ, 1997. – 179 с.
2. Быстрова А.Н. Мировая культура (Основы культурологии). Учебное пособие. – М.: ИВЦ “Маркетинг”, Новосибирск: ООО “Издательство ЮКЭА”, 2000. – 680 с.
3. Десноков Д.И. Исторический материализм. – М.: Просвещение, 1964. – С. 344 – 346.
4. Дупак Н.В. Виховання культури праці молодших школярів у процесі навчальної діяльності: Дис. ...канд. пед. наук. – К., 1998. – 193 с.
5. Иовчук Г.М., Коган Л.Н. Советская социалистическая культура: исторический опыт и современные проблемы. – М.: Политиздат, 1979. – 208 с.
6. Келе В.Ж., Ковальзон М.Я. Теория и история. – М.: Знание, 1981. – 238 с.
7. Косик І.М. Педагогічні умови виховання трудової культури учнів середнього і старшого віку: Дис. ...канд. пед. наук. – К., 1997. – 157 с.
8. Лісова С.В. Педагогічні основи формування культури праці учнів основної школи у процесі трудового навчання і виховання: Дис. ... д-ра пед. наук. – К., 1996. – 385 с.
9. Матушкин С.Е. Воспитание культуры технического труда в школе. – Южно-Уральское книжное издательство, 1971. – С. 18.
10. Струманский В.П. Формирование политехнических умений и навыков культуры труда учащихся средней специальной школы: Автореф. дис. ... канд. пед. наук. – К., 1982. – С. 13.
11. Сухомлинський В.О. Вибрані твори: В 5-ти т. – К.: Рад. школа, 1976. – Т.1. – 654 с.
12. Щербак Ф.Н. Профессионально-нравственная культура труда. – М.: Знание, 1985.– 64 с.

УДК 372.3

Татарінова С.О.

МІРКУВАННЯ ЯК МОВЛЕННЄВА КАТЕГОРІЯ ЛОГІЧНОГО МИСЛЕННЯ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Постановка проблеми. За допомогою мови людина висловлює свої думки, дає оцінку побаченому, вирішує назрілі проблеми. Мова – знаряддя інтелектуальної діяльності. Вона є безпосереднім втіленням думки, засобом обміну думками в суспільстві. Як зазначає О.Потебня, “мова є засобом не висловлювати вже готову думку, а створювати її... Вона не є відображенням світогляду, який уже склався, а діяльністю, що становить його”.

Людське мислення в будь-якій формі неможливе без мовлення. Мислення існує в матеріальній, словесній оболонці, що є однією з принципових відмінностей психіки людей та тварин. Завдяки слову думка не зникає.

Л.С.Виготський зазначав, що слово не лише називає предмет, тобто є його ярликом, але й завжди характеризує цей предмет чи явище, а саме є одночасно актом мовлення і мислення.

На думку П.П.Блонського, діти старшого дошкільного віку в умовах спеціально організованого навчання можуть висловлювати елементарні дедуктивні міркування, хоча вони носять ще “вимушений” характер, тобто з’являються як відповідь на стимулююче запитання “Чому?”.

У Базовому компоненті дошкільної освіти [1] особлива увага приділяється логіко-математичному розвитку дитини, тобто йдеться про якісні зміни, які відбуваються з розвитком умінь здійснювати математичні та логічні операції, а саме: класифікацію, серіацію, вимірювання та обчислення. Оволодіння цими операціями оптимізує загальний розвиток дітей. Діти мають виявляти ініціативу, творчість, незалежність, елементарну критичність, оптимізм, коли трапляються труднощі, наполегливість, умінь доводити розпочате до кінця, брати на себе відповідальність за допущені помилки.

Зв’язок роботи з науковими темами.

Дослідження є складовою частиною науково-дослідної роботи Мелітопольського державного педагогічного університету: “Базова компетенція майбутнього спеціаліста вищого педагогічного навчального закладу III-IV рівня акредитації” (спеціальність “Дошкільне виховання” реєстраційний номер 0102U001290).

Аналіз останніх досліджень свідчить про те, що в літературі з логіки детально розкриваються логічні основи міркування у вигляді умовиводів.

У психолінгвістичній та методичній літературі міркування, як суто мовленнєва категорія, досліджується вченими Л.Калмиковою, Н.Харченко та ін. Дослідниками висвітлюються закономірності мовного оформлення, особливості функціонування міркування в мовленні, а також розробляються методичні підходи щодо розвитку в учнів висловлювань-міркувань з урахуванням функціонально-сислової, мовної й структурної специфіки [2].

Основою міркування є логічне мислення, тому воно неодноразово розглядалось у психології як складна мовленнєво-мислительна діяльність (П.Блонський, Л.Венгер, Л.Виготський, Д.Ельконін, М.Жинкін, О.Запорожець, О.Леонт'єв, О.Лурія, Г.Люблінська, Н.Менчинська, С.Рубінштейн та ін.). Міркування – ланцюг висновків, викладених у логічно-послідовній формі. Структура міркування наступна: вступ – теза – аргументи – висновок.

Мета нашої статті – показати взаємозв'язок між мислительними процесами й мовними засобами їх оформлення у процесі аналізу міркувань дітей старшого дошкільного віку.

Головна мета міркування – пояснення причини факту чи явища або обґрунтування висловленої думки в певній мовленнєвій ситуації. Міркування має дві смислові частини: перша – те, що пояснюється або доводиться [теза], друга – власне пояснення [аргумент] (Т.Ладиженська, Р.Нікольська).

Міркування ми розглядаємо не тільки як логічну категорію мислення, а й як мовленнєво-мислительну категорію.

У психолінгвістичній науці доведено, що існує зв'язок між логічними категоріями (поняття, судження) й мовними одиницями (слово, словосполучення, речення). Так, поняття співвідноситься зі словом чи словосполученням, судження – з реченням. Проте на цьому рівні взаємозв'язок між мислительними процесами й мовними засобами їх вираження не закінчується. Властивість дитячого мислення – фіксувати об'єктивно існуючі зв'язки й виокремлювати взаємопов'язані явища дійсності на рівні більш високому, ніж судження (на надфразовому рівні – у відповідних мовних структурах). Це відкриває для дитини нові можливості оволодіння вищим ступенем структурної системності мови порівняно з реченням – міркуванням, що є одним із функціонально-сислових типів зв'язного мовлення. Водночас у психолінгвістиці встановлено: чим вищий рівень мовної організації, тим міцніший взаємозв'язок між мовними й мислительними категоріями. Зв'язок між мовою й мисленням на рівні функціонально-сислових типів мовлення, тобто на надфразовому рівні, здійснюється найбільш повно й ефективно [2].

Міркування, передусім, є найвищою мовленнєвою одиницею надфразового рівня, а саме: функціонально-сисловим типом монологічного мовлення, цілісним висловлюванням, на рівні якого найсуттєвіше виявляється єдність мови, мислення та мовлення.

Дитина народжується, не маючи мислення. Щоб мислити, необхідно володіти чуттєвим і практичним досвідом, закріпленим пам'яттю. До кінця першого року життя у дитини можна спостерігати прояви елементарного мислення. Розвиток сприймання та мислення знаходиться в єдності. Найбільш рання форма мислення називається наочно-дієвою і сприяє формуванню інших, більш складних форм наочно-образного і словесно-логічного мислення. Перші прояви дитячого мислення носять практичний дієвий характер. Як свідчать останні психолінгвістичні дослідження, діти рано – з 2-х – 2,5 років – починають помічати елементарні причинові зв'язки і залежності, узагальнювати їх.

Розвиток у дітей словесно-логічного мислення, вироблення вміння користуватися основними логічними прийомами та операціями складає одне з важливих завдань у процесі навчання старших дошкільників.

Приблизно у п'ять років закінчується сенситивний період розвитку мовлення. Це означає, що в цьому віці мають бути сформовані основні його складові, які виявляються в таких показниках, як-от: активність, зв'язність (діалогічність), розуміння іншого, тісний зв'язок з мисленням тощо. Діти користуються розгорнутими фразами, можуть скласти невеликі сюжетні розповіді.

На порозі старшого дошкільного віку мовлення набирає ознак внутрішнього, що сприяє розвитку здібності подумки діяти, планувати, контролювати діяльність. З'являється пояснювальне мовлення. У 6 років діти вільно говорять, висловлюють свої враження і думки, їм доступний звуковий аналіз мовлення. Старше дошкільня вживає у своєму мовленні слова різного ступеня узагальнення. Проте це не завжди є свідченням того, що діти й справді розуміють відношення між загальним (видовим) і частковим (родовим) поняттями, що є основою логіки.

Процеси мислення і мовлення нерозривно пов'язані між собою. Рівень оволодіння мовленням – показник розумових здібностей і загального психічного стану дитини. Отже, це важлива складова готовності її до шкільного навчання. Добре розвинуте мовлення передбачає вміння зв'язано, послідовно і зрозуміло для інших описувати предмет, картину, подію, передавати хід своїх думок, пояснювати те чи інше явище, логічно розмірковувати на задану тему.

Як показали дослідження Л.Артемової, А.Богущ, М.Вашуленка, Г.Лаврентьєвої, В.Рєпкіна та ін., мовлення дітей, що йдуть до школи, розвинуто недостатньо. Діти іноді використовують слова, не усвідомлюючи їх значення, що заважає їм опанувати більш високий рівень образного мовлення. Дуже важливо подбати про збагачення та розширення словника дошкільнят, учити їх вживати епітети, порівняння, метафори, антоніми, синоніми. Цьому сприяє ознайомлення дітей з творами художньої літератури. Художні твори слід добирати у такий спосіб, щоб вони розкривали дітям різні грані дійсності: ознайомлювали з явищами живої і неживої природи, сферою людських взаємин, особистих переживань, світом мистецтва.

Сформувані в дитини творче ставлення до слова допомагають також різноманітні дидактичні ігри, в основі яких лежать проблемні мовні ситуації, власні враження та переживання дошкільнят – усе те, що спонукає дитину образно висловлюватися, збагачувати своє мовлення. Цю роботу треба обов'язково проводити в дошкільному закладі, починаючи вже з молодшої групи.

Особливу увагу слід приділяти розвитку зв'язного монологічного мовлення. Для дошкільнят найпростішою формою монологу є переказ. У школі переказ посідає провідне місце в навчальній діяльності учня. Спочатку це передача того, що каже вчитель, а потім вже відтворення навчального тексту, прочитаного самостійно. Тому дитина ще до школи повинна навчитися складати зв'язну розгорнуту оповідь. Існує безліч способів сприяння розвитку мовлення у дошкільнят. Зокрема, їм можна запропонувати такі завдання [3: 5]:

1. Визначити за допомогою запитань (який? з чого? для чого? де?), про який предмет ідеться.
2. Дати розширені відповіді на запитання за прочитаним.
3. Описати картину, іграшку, предмет.

Ми проаналізували міркування дітей старшого дошкільного віку за такими критеріями:

- обсяг;
- засоби зв'язку окремих структурних частин міркування – тези з аргументами і аргументів між собою;
- наявність структурних частин міркування.

Науково-дослідна робота проводилася в дитячому дошкільному закладі № 13 м. Енергодара Запорізької області в групах старшого дошкільного віку. Нами була організована наступна дослідницька робота: дошкільнятам пропонували низку запитань, які стимулювали їхні висловлювання-міркування:

1. Яке твоє найулюбленіше свято? Поясни, будь ласка, чому?
2. З ким ти товаришуєш? Чому ти вважаєш його (її) справжнім товаришем?
3. Яка казка тобі найбільше подобається? Поясни, будь ласка, чому?

Середній обсяг висловлювань старших дошкільників на перші два запитання становив 7-8 слів. Наприклад: “Мій найкращий товариш Сашко”. – “Чому Сашко твій найкращий товариш?” – “Він ділиться своїми іграшками”.

Але у відповідях на запитання “Яка казка тобі найбільше подобається? Чому?” кількість слів зростає до 12-14. Це пояснюється тим, що дітям набагато легше навести приклади з улюбленої казки, тобто переказати її фабулу. Наприклад: “Моя улюблена казка “Малюк і Карлсон”, тому що Карлсон добрий, веселий бешкетник, він врятував Малюка від фрекен Бок, бо вона дуже злюща...”

Таким чином, можемо дійти **висновку**, що дітям старшого дошкільного віку набагато легше навести приклади, цитати зі знайомого їм тексту казки чи оповідання, ніж самостійно встановлювати логічні зв'язки з власне набутого досвіду.

Отже, наші спостереження за сформованими до початку навчання в школі мовленнєвими навичками показали, що діти здатні будувати міркування на інтуїтивному рівні, навіть без спеціально організованого навчання.

Вихователь має повсякчас створювати умови, за яких у дитини виникає потреба висловитися: організовувати колективні розмови, бесіди з невеликими групами дітей. Темою розмов можуть бути цікаві події з особистого досвіду оповідача або різноманітні уявні ситуації.

Щоб активізувати мовленнєво-мислительну діяльність дитини, вихователь повинен уміти ненав'язливо підказати тему, проблему, можливий розвиток подій. Дорослий мусить підтримувати найменшу дитячу ініціативу, ставлячи навідні, уточнювальні запитання, демонструючи своє зацікавлення, створюючи ігрові ситуації. Дитині дуже потрібний певний рівень розвитку мовленнєво-мислительної діяльності, оскільки вона забезпечує їй повноцінну життєдіяльність, а відтак сприяє розвитку її життєвої компетентності.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Базовий компонент дошкільної освіти в Україні. – К.: Ред. журн. “Дошкільне виховання”, 1999.
2. Калмикова Л., Харченко Н. Психолінгвістичні й лінгвометодичні підходи до змісту формування у першокласників мовленнєвих умінь і навичок міркувати // Дошкільне виховання. – К.: 2003. – № 5-6.
3. Лаврентьева Г. Готовність дитини до школи: складові успішного навчання // Дошкільне виховання. – К.: 2000. – № 9. – С. 3-5.

УДК 371.036

Чепела І.І.

КУЛЬТУРОТВОРЧА ДІЯЛЬНІСТЬ ТА ВИХОВАННЯ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ: ПРОБЛЕМА САМОРЕАЛІЗАЦІЇ

Розбудова та прискорення соціально-економічного розвитку суспільства вимагають якісної зміни вищої школи, радикального оновлення структури, форм і методів функціонування, інтенсифікації навчально-виховного процесу. Розвиток у національному і світовому контекстах обумовлює зміни в освіті. Світ на початку ХХІ ст. не просто змінюється, його змінність перетворила константу історичного процесу. В міру актуалізації